

VEFATININ 30. YILINDA BİR DİLCİ VE SİYASET ADAMI HASAN TAHSİN BANGUOĞLU'NU ANARKEN...

Muhsin Karabay

■ Şimdi size bahsedeceğim 6 Mart 2019 Çarşamba akşamı, İstanbul Fatih'te bulunan Ali Emirî Efendi Kültür Merkezi'ndeki Hasan Tahsin Banguoğlu'nu anma toplantısına kadar Banguoğlu ailesiyle hiçbir irtibatım olmadı. Söz konusu toplantıya, aile fertlerinden hocamızın üç kızı ile torunları da gelmişti. Toplantıya Prof. Dr. Salih Tuğ, Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya, Metin Eriş, Tahsin Bey'in kızı Ülkü Banguoğlu Bilgin ve onun oğlu Orhan Bilgin konuşmacı olarak katılmışlardı. Doğrusu çok istifade ettiğimiz değerli bir toplantı oldu. Her bir konuşmacı Hasan Tahsin hocamızı birçok yönüyle çok güzel anlattılar. Programın başında TRT'nin yıllar önce çekmiş olduğu belgeselden bir bölüm seyrettik ve böylece hocamızın o güzel Türkçesiyle sakin sakin, hayatı ile ilgili bazı bilgileri dinleme imkânı da bulduk.

Hocamızın sevgili kızı, Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü Öğretim Üyesi Ülker Banguoğlu Bilgin, babası için çok değerli bir kitap hazırlamıştı. Bu kitabı da toplantıya gelenlere hediye ettiler. Böylesi biyografik eserlerin aile içinden birileri tarafından hazırlanmış olması da ayrı bir kıymet ifade etmektedir.

Banguoğlu ile yapacağımız sohbet için fotoğraf makinesini ödünç veren sevgili dostum Ziya Metin Karatekin'e ve teybini bize ödünç vererek bu güzel sohbetin kaydının yapılmasını sağlayan arkadaşım Mehmet Atalay'a da candan teşekkür etmek istiyorum.

Yıl 1985. Mart'ın 7'si... yani günümüzden tam 34 yıl önce... Yer Vaniköy, Banguoğulları Yalısı... Hasan Tahsin Banguoğlu'nun isteği üzerine, öncelikle bizler kendimizi tek tek tanıttikten sonra sohbetimiz başladı.

— Benim âdetim budur, yaşlılardan ziyade gençlerle konuşurum çünkü kafam geleceğe dönüktür; onun için gençlerle konuşmayı, gençlerin düşüncelerini öğrenmeyi severim. İnsan gençlerle konuşurken gençleşiyor. Bugün bir ihtiyarlar toplantısı var. Eski devlet adamları ve bakanlar, elçiler, valiler, emekliler toplantısı. On beş günde bir toplanırız biz. Kulüpte ya da evlerde toplanırız. Bazen benim eve gelirler. Sizinle haberleşince toplantıyı bıraktım. Ben gençleri tercih edeceğim, dedim çünkü biz yaşlılar, geçmişten bahsediyoruz. Gençlerle birlik olup gelecekte bahsediyorum. Bu bana kuvvet veriyor, onun için geldiğimize çok memnun oldum. Siz benim konuşmalarımı, konferanslarını dinlediniz mi? Faaliyetlerim de sohbetler, konferanslar şeklinde oluyor. Kubbealtı'nda, Edebiyat Vakfı'nda, Aydınlar Ocağı'nda konferanslarım oluyor. Aydınlar Ocağı'nda cumartesi günü saat ikide konuşacağız; Muharrem Ergin Bey'in bir konuşması var, ben de onu yorumlayacağım. Oraya gelebilirsiniz, orası Laleli'de. Aydınlar Ocağı, bizim daha çok hocaların bir kuruluşudur; üniversite hocaları, eski, yeni, genç hocalar da var. Aydınlar Ocağı'nda toplantılarımız olur. Bazı meseleleri aramızda konuşuruz, bazı meseleleri daha geniş ölçüde konuşuruz. Ben, şimdi çok ısrar ediyorum; bu toplantıları gençlere açalım, daha geniş bir gençlik topluluğu olsun çünkü işte biz sırasıyla gidiyoruz, sıralı sırasız... Yaşlılar bir müddet ek hizmet görüyorlar; tabii hizmet sıralarını, ömürlerini dolduruyorlar. Bizden bir şey kalacaksa gençlere kalacak, az veya çok... Demek ki biriniz hariç, hepiniz Türkolojidsiniz. Bu daha iyi. Öyleyse hep meslektaşız. Biz Türkolojiden 1930'da mezun olduk. Üniversite merkez binasının üst katındaydık. Bütün bir kat Edebiyat Fakültesiydi o zaman. Şimdi Türkolojide sınıflarda kaç kişi oluyorsunuz?

— En az 100 kişi. Zaman zaman bazı derslerde alttan dersi olan öğrencilerin katılımıyla amfilerde ayakta durulabilecek yer bile bulunmuyor.

— Biz 6 kişiydik çünkü harp sonrasıyla harp yıllarında liseler çalışmadı, kapandı. Biz de geciktik zaten. Liselerden gayet az talebe geliyordu. Türkolojide 6 kişiydik. Onların isimlerini sonradan işittiniz. Biri Nihal Atsız, biri Nihat Sami Banarlı, biri Pertev Boratav ama o sonra Türkiye'yi terk edip gitti. Bir diğeri Orhan Şaik... Bunların hepsi eser veren arkadaşlardandır. Siz benim kitaplarımı tanıyor musunuz?

— Evet, hocam. *Türkçenin Grameri* ve *Kendimize Geleceğiz* adlı eserlerinizi biliyoruz.

— Benim doktora tezim Almancadır. 1932-36 yıllarında Almanya'da doktora yaptım. Eski Osmanlıcanın Grameri... ilk eserim odur. Sonra *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*'ni yazdım. Çok kitap yazamadım. Bir ara politika-

Tahsin Banguoğlu, Muhsin Karabay, Vaniköy, 7 Mart 1985

ya girdim. Yedi sene kadar Büyük Millet Meclisinde bulundum. Yedi sene kadar da Edirne Senatörüyüdüm. Bu arada bakanlığım oldu; Halkevleri'ne, Türk Dil Kurumuna baktım. O yüzden geciktim fakat sonradan bıraktım hepsini. Allah ömür verdi, sonra birkaç kitap yazdım.

— Hocam, zaten siyasi hayatınız da epey hareketli geçmiş. O hayat içinde kitap yazacak vakit de bulamamışsınızdır.

— Evet, doğru. Kitap ile bir araya gelemiyordum ama Allah bana ömür verdi, eksikleri biraz tamamladım sonradan. O toplu kitabım *Türkçenin Grameri*'dir. O kalacak bir kitaptır. Sizler ondan edinin. Türkoloji talebesi için yazılmıştır; lise talebesi için değildir, liselerde de biraz okundu ama asıl Türkoloji talebesi için Türkolojiye giriş kitabıdır. Sonraları gevşettim biraz çalışmalarımı. Şimdi *Boğaziçi* dergisinde yazılarım çıkıyor. İşte böyle ayda bir veya iki ayda bir konferanslarım oluyor, seminerlere katılıyorum. Bir de böyle gençlerle topluluklarım oluyor. Gençler beni arıyorlar; üniversite mensupları, talebeden olsun, hocalardan olsun geliyorlar; burada toplanıyoruz, bazen de Türkiyat'ta toplanıyoruz. Biz, şimdi yeniden Türk Dil Kurumu üyeleri olduk. Bana, çalışır mısın hoca, dediler, çalışırım, dedim; ancak bu gençler yardım etsin, dedim. Şimdi Türk Dil Kurumu üyeleri olarak

Ankara'da toplantılarımız oluyor. Bir de Türk Dil Kurumunun bir terimler kolu var, onun başkanı benim. Burada sizin genç, yaşlı hocalarınızdan arkadaşlar Türkolojide toplanınız, konuşuruz, o işe bakarız. Aşağı yukarı meşgalelerim bunlardır.

— Hocam isterseniz baştan alalım yani doğumunuzdan bugüne gelişinizi bize anlatır mısınız? Sonra konuyu biraz daha genişleterek konuşuruz.

— Niyetiniz nedir, hep beni mi konuşturacaksınız?

— Hocam önce siz konuşun ki anlattıklarınızdan sonra size sorular sorabilelim.

— Hoca, nerelisin diye başlıyorsunuz. Benim soyadım Banguoğlu. Bu Banguoğulları Konyalı. Konyalı Banguoğlu Hacı Ali Ağa, takriben 1700 tarihlerinde Rumeli'ye göçmüş. Bunlar koyuncuymuşlar. Yörük aslı... Anlaşılan kuraklık yıllarında sürülerini sürmüşler. Rumeli'ye geçmişler, orada bir yayla satın almışlar, aile orada yerleşmiş ve genişlemiş. Şimdi çok yerde bizim aileden, Banguoğullarından insanlar vardır. İzmir tarafında, Samsun tarafında... Ben Makedonya'da, Drama'da doğdum. Makedonya Türkleri mübadele edildi. Türkiye'deki Rumlar, Yunanistan'a gitti; Yunanistan'daki Türkler, Türkiye'ye alındı. İşte şimdi Bulgaristan'daki Türkleri de almak yolundayız ama Türkiye için hayırlı oldu çünkü bu bizim Anadolu tam Türkleşmiş değildi. Şimdi hamdolsun memleketimiz Türkleşmiş, bütün bir Türkiye'dir. Önceden öyle değildi. Daha dağınıktı Türkler. Rumeli de Türk memleketiydi. Hatta Rumeli'de bazı yerlerde Türkler Anadolu'dakinden daha fazlaydı. Orası daha feyizli daha münbit olduğu için asırlar boyu oraya akın etmişler, o tarafa geçmişler. Ben 1904'te Drama'da doğmuşum. Benim babam ve dedem tüccardı, tütün tüccarı, oranın ileri gelenlerinden. Belediye reisi olmuş. Sayılan bir aileydi, kalabalık bir aile. Ana soyum da Parmaksızoğulları. Ben Sultan Abdülhamit zamanında doğmuşum, yaşlıcayım. Çocukluğumu biraz hatırlarım, teferruata girmeyelim, büyük felaket gördük biz Rumeli'de. Balkan Harbi'ni yaşadık. 8-10 yaşında Balkan Harbi oldu ve bizim memleketimize Bulgarlar geldi ve çok insan öldürdüler. Biz de köyden köye kaçarak kurtulmuş bir aileyiz. Onu anlatmak uzun sürer ama yakalansak hep boğazlanacak idik, o kerteye geldik. Bulgarlar, o zaman Makedonya'da çok Türkü öldürdüler. Bulgarlar çok hunhar bir millettir, bakın hâlâ Türklerle uğraşıyorlar. Ben burada okudum, Balıkesir'de. Sonra İstanbul Lisesini bitirdim. Ardından Edebiyat Fakültesini. Köprülü'nün talebesiyim. Rahmetli Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır edebiyat hocamızdı. Zeki Velidi Bey'den tarih okuduk. 1930'da ben mezun oldum. İşte 6 kişi mezun olduk. Ankara'ya gittim. Gazi Terbiye Enstitüsü

yeni açılmıştı. Orada, beni edebiyat hocası tayin ettiler. İki sene hocalık yaptım. Almanya’da Türkoloji üzerine doktora yapmayı kafama koymuştum.

— Neden özellikle Almanya hocam?

— Çünkü o zaman Türkolojinin en meşhur hocaları Almanya’daydı. Will-Bang-Kaup benim hocam. Bir numaralı hoca sayılırdı. Onun yanına gittim. Almanya’da dört sene kaldım. Hocam oradaki bulunuşumun üçüncü senesinde öldü. Sonra Breslau’ya gittim. Brockelmann, o da Türkolog, Arabiyatçıydı. Bir de Giese vardı. Orada onların yanında doktora yaptım.

1936’da döndüm. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine doçent oldum. O sıra işte, Güneş-Dil teorisi gibi şeylerin, o uydurmacılık, devrimcilik yıllarıydı. Atatürk’ü de o yola sevk etmişlerdi ama ben Almanya’da olduğum için o yıllarda ben onun sofrasında bulunmadım yoksa birçoklarının yaptıklarını yapmaya zorlanırdım. Dönüşümde Atatürk hastaydı. Dil Fakültesinde önce Güneş-Dil teorisini okuttular. Bana da sormadılar. Ben doçenttim ama ders okutturmadılar.

— Hakkınızda o zaman Besim Atalay tarafından bir yazı yazılmış.

— Besim Atalay, benim aleyhimde bir kitap yazmıştır. Atatürk öldükten sonra çıktı. Atatürk sofrasında onunla beraber bulunanlara bir akşam emretmiş; hepiniz profesörsünüz, gidin fakülteye okutun, demiş. Onlarla çatışmalarımız oldu tabii bizim. Uydurmacılığa karşı çıktım. Sonra İnönü, reisicumhur oldu. O da bu uydurmacıları tuttu. Onun sofrasında da toplanırlardı. Akşamları gidip beni jurnal ederlerdi. “Bir genç doçent gelmiş, Atatürk’ün devrimlerini yıkıyor! E, ne yapıyor bu doçent? Efendim eski harfleri okutuyormuş! Eski harfleri okutmak yasak ya!..” Şimdi bir fıkra anlattım. İsmet Paşa, dekana sormuş, “kimdir bu, nasıl bir adam” diye. Dekan, “aklı başında bir gençtir” demiş. Merak etmiş. Fakülteye gelmiş. Kapı açıldı, İsmet Paşa!.. Reis-i Cumhur... Arkasından diğerleri girdiler içeriye. İsmet Paşa baktı, bir hanım kız eski harfle bir divan açmış okuyor. Geldi, durdu başında. “Bunu okuyorlar mı?” dedi. “Okuyorlar Paşa’m.” dedim. “Okusun bakayım.” dedi. Güzel güzel okudu talebe. Bu sefer şimdi müşkül durumda kaldı İsmet Paşa, ne diyecek. O zaman ben kitabına uydurdum, dedim ki “Paşa’m şimdiye kadar bizim Türkçemiz dört alfabeyle yazılmıştır.” “Nedir onlar?” dedi. Uygur harfleri ile bir kitap çektim, gösterdim. “Bunu da okuyorlar mı?” dedi. “Okurlar Paşa’m.” dedim. Onu da bir talebeye verdim. O da Uygur harfleri ile okudu. “Daha eskisi de Orhun alfabesidir.” dedim. Ondan da bir örnek gösterdim. Onu okusunlar demedi artık. Arkasındakilere bir döndü, “Bunu burada okuyacaklar. Emir çıktı. Burası bir ilim ocağıdır.

Muhsin Karabay, Perizat ve Tahsin Banguoğlu, Vaniköy, 7 Mart 1985

Gençler bunları öğrenecekler.” dedi. İşte ondan sonra İsmet Paşa ile ahbab olduk. Hülasa güçtü çalışmalarımız Dil Fakültesinde. Sonra araya girenler oldu; İsmet Paşa, Güneş-Dil hocalarının hepsini attı fakülteden. Mebustu onlar zaten. “Ya mebusluk ya hocalık.” dedi. Hatta Köprülü de mebustu, o da ayrıldı. Orada yedi yıl kadar doçentliğim oldu. O zaman, Millî Eğitim Bakanlığı bana bir gramer kitabı yazdırdı.

Şimdi bakınız neler olmuştur memlekette. 1935 senesinde bir akşam, yine Atatürk’ün dilcileri sofrada kelime uyduruyorlar. Bu uyduruklar oradan gelir hep.

— Kimler vardı o sofrada hocam?

— Başta İbrahim Necmi Dilmen, bulursunuz kitaplarda. Atatürk gece mütemadiyen içerdi. Sıhhati bozuldu sonra. Allah rahmet eylesin. Çok yaşamadı. Bir akşam sofrada konuşurken “Canım, bu gramer de ne oluyor, sanki biz Türkçeyi gramerden mi öğreniyoruz.” demiş. “Hayır, katiyen Paşa’m.” demişler. Bir de onun yetiştirdiği bir kızcağız vardı. “İşte, bu çocuğa bakın. Bülbül gibi Türkçe konuşuyor, gramer mi okudu bu.” demiş. Öyle bir hava ki o zaman, ertesi gün Millî Eğitim Bakanı bir tamim yapmış, bütün Türkiye’de gramer derslerini kaldırmışlardı.

Sonradan İsmet Paşa gelince anlatılmış ki kendisine, gramer dersi olmadan olmaz. Peki, olsun, demiş. Kitap yok!.. İşte o zaman Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Bey benden istedi bir kitap. “Ben okul kitabı yazamam, bir taslak yazarım; ona göre lise öğretmenleri, ortaokul öğretmenleri okul kitaplarını yazsınlar, ben bir şemasını yaparım.” dedim. Bu benim ilk kitabım: *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*. Sonra çeşitli değişiklikler yaparak 2. baskısını yaptım. Sonra o kitabı bütün lise hocalarına dağıttılar, bir sene okutun dediler. Bir rapor yazdım üzerine. Yüzlerce rapor geldi, hepsini okudum. Sonra da bir kongre yapıldı. Orada ben bu tezi, getirmek istediğim metodu müdafaa ettim. O heyet benim kitabımı kabul etti ve ders kitapları için kılavuz kitap kabul edildi. Bütün okul kitapları o şema üzerine yazılacaktı ama sonra uygulanmadı, herkes kendine göre yazdı.

Ondan sonra beni bir gün çağırdılar. Rahmetli Memduh Şevket Bey, o benim konferanslarıma gelirdi, tanıyıyordu beni. Hayret ettim, niçin çağırıyor diye. Gittim, oturttu beni. Dedi ki “Tahsin Bey, seni mebus yapacağız.” “Neden icab etti?” dedim. “Lazımsın da ondan.” dedi. Konuşmalarımı beğenmiş. O zaman öyleydi. Mebuslar tayin edilirdi; bir liste yapılır, onu genel başkan tasdik eder, Ankara’ya gider, -tabii tek parti devri- onlar seçilir gelirdi. İşte o noktada politikaya girdik. Yıl 1943... Bundan sonrasını da daha sonraki toplantımızda konuşuruz. Kısaca hayatımdan bazı noktaları anlatmış oldum.

— Çok teşekkür ederiz hocam.